

Tema broja: ZAŠTITA SVEDOKA

GLEDIŠTE TUŽIOCA SJEDINJENIH DRŽAVA

ISTINE I ZABLUDE O ZAŠTITI SVEDOKA

Sem G. Nazaro *Ministarstvo pravde SAD, Pravni savetnik pri Ambasadi SAD u SCG*

Program zaštite svedoka može da služi kao jedan od najboljih instrumenata u borbi protiv organizovanog kriminala, ratnih zločina i drugih teških krivičnih dela. Nažalost, koncept zaštite svedoka je često pogrešno shvaćen, ne samo u javnosti, već i kod mnogih predstavnika krivično-pravnog sistema

Zaštita svedoka uz korišćenje 'svedoka - saradnika', relativno je nov pojam u srpskom krivičnom zakonodavstvu. Amandmani na Zakon o krivičnom postupku iz 2001 godine (ZKP član 504.) omogućili su po prvi put, pod određenim uslovima, korišćenje svedoka - saradnika kao svedoka u slučajevima organizovanog kriminala i ratnih zločina. Novi zakon, koji omogućava status svedoka-saradnika, međutim ne navodi kriterijume, niti identifikuje metodologiju zaštite svedoka. Umesto toga, srpski zvaničnici bili su prinuđeni da se oslone na član 109. ZKP koji omogućava primenu 'specijalnih mera za zaštitu svedoka' ali, na žalost, ne daje osnovne smernice za samu zaštitu, niti omogućava formiranje jedinice za zaštitu svedoka.

Od 2002. godine srpski krivično-pravni sistem je prošao "vatreno krštenje" kroz primenu novog koncepta upotrebe svedoka - saradnika i zaštite svedoka. Po razbijanju organizovanog kriminala koje je usledilo posle ubistva premijera Đinđića (akcija "Sablja"), i naknadnog formiranja specijalizovanih odeljenja za organizovani kriminal i ratne zločine, zaštita svedoka je postala neophodan, a u određenim slučajevima i nerazdvojan deo u ovim krucijalnim postupcima.

Sjedinjene Američke Države su kroz program Pravnog savetnika Ministarstva pravde blisko saradivale sa krivično-pravnim sistemom u Srbiji u borbi protiv organizovanog kriminala, ratnih zločina i korupcije. Uspostavljanje snažne vladavine prava je osnov svake demokratske zemlje. Ekonomski razvoj i prosperitet zavisice od pravednog i pravičnog krivično-pravnog sistema.

Zaštita svedoka i žrtava je vitalno sredstvo i integralni element za uspešno uspostavljanje vladavine prava i borbu protiv domaćeg i transnacionalnog kriminala. Uspešna zaštita svedoka će ne samo poboljšati saradnju samih svedoka već i olakšati dobijanje neophodnih i važnih svedočenja. Mada, kao što je i prethodno navedeno, Srbija ima osnovne norme koje omogućavaju zaštitu svedoka, neophodno je institucionalizovati zaštitu svedoka putem novog i opšteg zakona. Nacrt «Zakona o zaštiti učesnika u krivičnom postupku» trenutno se nalazi u skupštinskoj proceduri. Pomenuti novi zakon će potvrditi posvećenost Srbije procesuiranju slučajeva krivičnih dela organizovanog kriminala, ratnih zločina, korupcije i drugih teških krivičnih dela.

Pokušajmo da odvojimo istinu od zabluda koje postoje u vezi zaštite svedoka.

Zabluda #1: Pružanje zaštite kriminalcima ne predstavlja dobru politiku prema javnosti

Na prvi pogled pružanje 'beneficije' u vidu zaštite svedocima - saradnicima i direktnim učesnicima u krivičnim delima može da izgleda kao nazadan koncept. U najvećem broju slučajeva svedoci - saradnici koji dobijaju zaštitu su kriminalci koji na mnoge načine predstavljaju samo dno društva. Niti su dobri građani, niti dobrodošli susedi. Ipak, takvi svedoci su osobe koje imaju najbolji uvid u situaciju i mogu pružiti dokaze za raskrinkavanje kriminalne organizacije. Samim tim, ovi svedoci bi najverovatnije bili ubijeni ukoliko bi svedočili protiv svojih dojučerašnjih "kolega kriminalaca". Nepobitna je istina da kada "krivično gonite đavola, često morate otići u sam pakao kako biste našli svedoke". Sveštenici, doktori, nastavnici i prosečni građani retko mogu da svedoče o unutrašnjem uređenju i aktivnostima kriminalne organizacije. Naravno, uprkos korišćenju svedoka ove vrste, informacija dobijena od njih mora biti proverena. Prilikom procene da li neko lice može dobiti status svedoka - saradnika ili ne, sudija mora da

uzme u obzir mnoge faktore koji uključuju kaznenu evidenciju osobe, alternative zaštiti, mogućnost obezbeđenja svedočenja iz drugih izvora kao i važnost svedočenja osobe u konkretnom slučaju. Štaviše, treba da postoje i dodatni dokazi kojima se pospešuje istinitost iskaza takvog svedoka. Prema Zakonu u Srbiji tužilac može da zahteva od suda da opozove status svedoka -saradnika ukoliko njegovo svedočenje nije istinito i potpuno. Iako mogućnost opozivanja statusa obezbeđuje punu saradnju svedoka, Zakon u Srbiji bukvalno pruža mogućnost za "sve ili ništa" i potpun imunitet od krivičnog gonjenja dozvoljava samo svedoku - saradniku dok, s druge strane, ne predviđa nijedan oblik nagodbe (manja kazna). Pružanje mogućnosti nagodbe u određenim slučajevima, kao i davanje mogućnosti izricanja manje kazne umesto potpunog imuniteta doprinelo bi većem prihvatanju samog koncepta svedoka-saradnika u javnosti.

Zanimljivo je da pružanje podrške svedoku-saradniku na početku nije bilo široko prihvaćeno ni u SAD. Međutim, korišćenje SAD kao primera, pokazuje u kojoj meri je korist od primene ovog instituta nadmašila početnu uzdržanost prema njemu. U SAD Program zaštite svedoka omogućen je Zakonom o kontroli organizovanog kriminala iz 1970. godine koji je kasnije izmenjen Opštim zakonom o kontroli kriminala iz 1984. godine. Od 1971, kada je program započeo, Služba Maršala SAD koja vodi program je zaštitila, relocirala i obezbedila nove identitete za preko 7700 svedoka i 9800 članova njihovih porodica. U SAD, kao i u Srbiji, javnost i zvaničnici krivično-pravnog sistema sumnjali su u pružanje doživotne zaštite kriminalcima.

Ipak, uspešno funkcionisanje tog američkog programa široko je poznato jer pruža jedinstven i vredan instrument u borbi protiv najvećih kriminalaca i organizovanog kriminala. Značajna je i činjenica da od početka primene programa procenat osuđenosti optuženih iznosi 89 procenata, što je direktan rezultat svedočenja zaštićenih svedoka. Takođe, još jedan interesantan podatak jeste da je izuzetno nizak procenat recidiva zaštićenih svedoka - saradnika što se u početku nije predviđalo. Statistika pokazuje da je po pristupanju programu manje od 17 procenata zaštićenih svedoka koji su se bavili kriminalnim aktivnostima u prošlosti uhapšeno i optuženo za nova krivična dela.

Da zaključimo, pružanje zaštite pomenutim svedocima predstavlja dobru politiku prema javnosti ukoliko su njeni kreatori i zakonodavci ozbiljni u borbi protiv kriminala. Naravno, zaštita svedoka mora da bude adekvatno regulisana zakonom, a svi uključeni u nju za to obučeni. U većini slučajeva jednostavno ne postoji drugi način za prodiranje u gornje slojeve kriminalnih organizacija bez pružanja zaštite svedocima - saradnicima.

Sem Nazaro je kao pomoćnik Federalnog javnog tužioca SAD od 1990. godine učestvovao u procesuiranju na stotine slučajeva. Kao Stalni pravni savetnik za SCG, zadužen je za pomoć u reformi krivičnog sudskog sistema zemlje kao i za unapređenje nacionalnih kapaciteta SCG u istrazi, krivičnom gonjenju i suđenju slučajeva ratnih zločina i organizovanog kriminala.

Zabluda #2: Svedoci ne mogu da budu uspešno zaštićeni u Srbiji

Nema sumnje da se pružanje zaštite svedocima u Srbiji, kao i u zemljama slične veličine, razlikuje od situacije koja postoji u SAD. Američka Služba Maršala oslanjala se na relokaciju i davanje novog identiteta, kao osnovni mehanizam zaštite svedoka. U državi veličine SAD relokacija u drugu sredinu očigledno je mnogo lakša nego bilo gde u svetu.

Ipak, pretpostavljati da svedok ne može da bude zaštićen u Srbiji zbog veličine zemlje je pogrešno. Članovi jedinice za zaštitu svedoka u Srbiji su već uspešno obezbedili fizičku zaštitu mnogim bitnim svedocima. Iako fizička zaštita predstavlja skupu opciju, dokazana je kao moguća i u Srbiji pod određenim uslovima.

Dakle, relokacija svedoka u Srbiji je moguća. Zemlje slične veličine u Evropi uspešno su relocirale svedoke u okviru svojih granica. To često zavisi od niza faktora i okolnosti. Naprimer, ispravno procenjena potencijalna opasnost za svedoka može odrediti da svedok ipak može biti relociran u Srbiji, pogotovo ako je moguća i promena identiteta. Takođe, čest je slučaj da svedok ne želi da napusti svoju zemlju. Dodatno, iako bi zaštitu trebalo pružati doživotno, ukoliko je to neophodno, čest je slučaj da se opasnost tokom vremena umanjí. U takvim okolnostima svedok može da bude premešten iz Srbije na kratak vremenski period da bi bio vraćen kada opasnost prođe.

Da zaključimo: zaštita, pa čak i relokacija u Srbiji predstavlja mogućnost koju bi trebalo razmotriti i profesionalno proceniti.

Zabluda # 3: Zaštita svedoka je preterano skupa

Jedna od najčešćih kritika zaštite svedoka sastoji se u tvrdnji da su troškovi pružanja zaštite izuzetno visoki. Sa stanovišta javnosti društvo treba samo sebi da postavi nekoliko teških pitanja. Prvenstveno treba da razmotri troškove prouzrokovane nepostojanjem mogućnosti za zaštitu svedoka. Koliko će da košta društvo ukoliko odabere da u borbi protiv kriminala ne koristi tako značajan instrument kakav je

zaštita svedoka? Koliko će društvo izgubiti u privrednom prihodu i investicijama ukoliko vladavina prava nije uspostavljena? Da li društvo ima obavezu da obezbedi pravično i bezbedno svedočenje za svedoke i žrtve? Kao što se može videti, troškovi programa zaštite su na mnoge načine relativni u odnosu na troškove koji mogu da nastanu ukoliko se u tom smislu ništa ne preduzme.

Treba pomenuti da su stvarni troškovi vezani za program ponekad precenjeni. Istina je da fizička zaštita predstavlja skupu varijantu, ali relokacija, bez obzira da li je izvršena unutar Srbije ili izvan njenih granica može da bude znatno finansijski prihvatljivija. Putem uspostavljanja regionalne saradnje, troškovi razmene/relokacije svedoka mogu se u mnogim slučajevima svesti na minimalne troškove života.

Nedavno, na konferenciji koju je sponzorisalo Ministarstvo pravde SAD, i na kojoj su učestvovali predstavnici nekoliko jedinica za zaštitu svedoka iz južnoevropskog regiona, zaključeno je da mnoge evropske zemlje žele da učestvuju bilo u bilateralnim ili multilateralnim programima zaštite svedoka. Ovi programi saradnje, ukoliko bi bili sprovedeni, smanjili bi troškove relokacije svedoka na troškove života u pomenutim zemljama, što je znatno jeftinije od pružanja fizičke zaštite u zemlji. (Na primer, trenutni prosečni jednogodišnji troškovi života u zemljama jugoistočne Evrope iznosi 15,000.00 €, što je iznos koji je u ovom trenutku neophodan za pružanje tromesečne fizičke zaštite u Srbiji.) Pomenuta konferencija rezultirala je u inicijativi koja se trenutno sprovodi i koja treba da odredi iznos troškova razmene/relokacije svedoka širom Evrope.

Zaključak

Uprkos nepostojanju Zakona o zaštiti svedoka, Srbija je postigla izuzetne rezultate u toj oblasti. Ne samo što je obezbedila uspešnu zaštitu za „domaće“ svedoke - saradnike, već i za mnoge svedoke koji su dolazili iz Bosne, Hrvatske i sa Kosova da svedoče u predmetima ratnih zločina, kao i za svedoke/žrtve u predmetima trgovine ljudima.

Rezultati postignuti u nekim od skorašnjih slučajeva samo su istakli važnost programa za zaštitu svedoka. S tim u vezi posebno treba istaći inventivnost tužilaca, sudija i policije koji učestvuju u tom programu.

Međutim, usvajanje zakona i propisa o zaštiti svedoka ostaje bitan preduslov za institucionalizaciju ovog koncepta i budući razvoj u toj oblasti. Zvanično formiranje jedinice za zaštitu svedoka unutar Ministarstva unutrašnjih poslova uz usvajanje zakona koji reguliše postupak zaštite svedoka služice kao kamen temeljac za dalje jačanje kapaciteta u toj oblasti. Dodatno, to bi povećalo mogućnost Srbije da se u regionalnim razmenama/relokaciji svedoka pojavi kao ravnopravan partner.

SAD su već pružile značajnu inicijalnu podršku jedinici za zaštitu svedoka u Srbiji. Ministarstvo pravde SAD će zajedno sa Maršalima SAD i pod rukovodstvom Zamenika Maršala SAD Džoa Paonese, nastaviti da pruža podršku jačanju kapaciteta jedinice u Srbiji, kroz dalje stručne obuke, opremu, pravne savete i inicijative za regionalnu saradnju.

„Istina“ je da konkretne „istine“ o zaštiti svedoka brišu zablude. Posvećujući se snažnom programu zaštite svedoka, Srbija će nastaviti da razvija jedno od najvažnijih sredstava u borbi protiv organizovanog kriminala i u procesuiranju ratnih zločina i drugih teških krivičnih dela.